

Osmanlı İmparatorluğu'nun İlk Devlet Yatı 'Sultaniye'

The First State Yacht Of The Ottoman Empire 'Sultanieh'

Müge ERTEMLİ¹

Gönderilme Tarihi: 15.05.2023- Kabul Tarihi: 06.06.2023

Özet

Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun sürecinde padişahlar, yelkenli ve kürekli denizciliğin sonlarına doğru, 18. yüzyıla kadar özel kullanımları için dilediği gemiyi kullanma özgürlüğüne sahiptir ve kullanılan gemiler donanmanın en önemli gemileridir. 19. yüzyılda, dünyanın her yerinde olduğu gibi, değişimlere ayak uyduran Osmanlı İmparatorluğu'nda da padişahlar için özel kullanıma uygun gemiler kullanılmaya ve inşa ettirilmeye başlanmıştır.

Çalışma kapsamında, Osmanlı İmparatorluğu'nda kullanılan ve günümüz devlet yatı kavramına en yakın anlamda kullanımından ötürü, ilk devlet yatı nitelemesi yapılmış olan Sultaniye yatı (Feyz-i Cihad) incelenmiştir. Sultaniye yatının tarihteki önemine rağmen konuyla ilgili bir çalışma yapılmamıştır. Sultaniye yatı ile ilgili en temel kaynaklar; ağırlıklı olarak döneminin yabancı gazete haberleri, Sultan Abdülaziz'in seyahatleri ile ilgili dokümanların içinde yer alan kısa, detaysız bilgiler ve Osmanlı donanması hakkındaki bazı kaynaklarda bulunan kısa bilgiler şeklindedir. Çalışmada, Osmanlı'da devlet yatı kavramının ortaya çıkış süreci irdelenmiş ve bu kapsamda ilk olarak nitelendirilen bir geminin özellikleri hakkında bilgiler verilerek araştırmanın literatüre katkı sağlaması düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Devlet yatı, Osmanlı, Donanma, Sultaniye, Feyz-i Cihad.

Abstract

During the long period of the Ottoman Empire, towards the end of sailing and rowing, which were seafaring pursuits, the sultans had the freedom to use any ship they wanted for their private purposes until the 18th century, and these ships used were the most important ships of the navy. In the 19th century, like all over the world, ships suitable for private use of sultans began to be built and used in the Ottoman Empire, which kept pace with the changes.

Within the scope of the study, the Sultanieh yacht (Faid Gihad) which was used in the Ottoman Empire and was qualified as the first state yacht due to its closest sense to the modern concept of a state yacht, was examined. Despite the importance of the Sultanieh yacht in history, no relevant studies have been conducted. The most basic sources about the Sultanieh yacht mainly consist of foreign newspaper news of the period, short and non-detailed information in the documents related to the travels of Sultan Abdulaziz, and brief information found in some sources about the Ottoman navy. The process of the emergence of the state yacht concept in the Ottoman Empire was examined and it was thought that the research would contribute to the literature by providing information about the characteristics of a ship that qualified as the first in this context.

Keywords: State yacht, Ottoman, Navy, Sultanieh, Faid Gihad.

Atıf: Ertemli, M. (2023). Osmanlı İmparatorluğu'nun İlk Devlet Yatı 'Sultaniye'. *Modular Journal*, 6(1), 50-65. <https://doi.org/10.59389/modular.1297219>

¹ Maltepe Üniversitesi, Gemi ve Yat Tasarımı Bölümü, mugeertemli@maltepe.edu.tr | ORCID: 0000-0003-4036-9542

Giriş: Devlet Yatı Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Devlet Yatları

Tüm dünyada, yüzyıllardır denizde gezinen sayısız gemi inşa edilmiştir. Bu gemiler, işlevleri, kullanım yerleri ve tarihteki yerine göre çok çeşitlenmiş, belirli bir tarihe kadar da gemilerin büyük çoğunluğu ticaret ya da savaş amacıyla inşa edilmiştir. Çok az sayıda da olsa, sadece gezinti ve dinlenme amaçlı inşa edilmiş olanlarına da rastlamak mümkündür. Bu tür teknelerin ilk örneklerine bakıldığında, Mısır firavunlarının zamanına kadar geri gidilebilir. Kullanılan deniz araçlarının bugün anladığımız anlamda ‘yat’ olarak değerlendirilmesi ise 17. yüzyılın sonralarına denk gelmektedir.

Yatlar, özel gezinti gemisi olarak tanımlanabilir. Günümüzde devlet yatı olarak kullanılan terimle, ülkelerin hükümetleri tarafından oluşturulan ve hükümetin başındaki kişinin kullanımı için üretilmiş özel deniz araçları kastedilmekte ve “Resmî ve diplomatik törenlerde, resmî ilişkilerde ve gezilerde protokolün yerine getirilmesi amacıyla kullanılan, yat tipinde inşa edilmiş, kamarası, tuvaleti, lavabosu, mutfağı olan gemilerdir.” şeklinde tanımlanmaktadır (Denizcilik Genel Müdürlüğü, 2019, s.19).

Devlet başkanı, kral, imparator veya monark olarak nasıl adlandırırsak adlandıralım mutlak monarşilerde devleti yöneten kişi, sınırsız yetkilerle donatılmıştır. O, egemenliği altındaki topraklarda yaşayan veya var olan her şey üzerinde sınırsız bir tasarruf yetkisine sahip olup bu varlıklar adeta onun mülkiyetinde gibidir. Osmanlı Devleti klasik bir mutlak monarşi olarak tanımlanmaktadır. Devletin başı olarak tarif edebileceğimiz Padişah, bir monarktır ve tüm erkleri elinde toplamıştır. (Yurtseven ve Şahin, 2016, s.159) Ülkenin tek hâkimi olarak, her şeye sahip olan padişah, dilediği deniz aracını da yine dilediği şekilde kullanma hakkına sahiptir. Bu açıdan bakıldığında ise günümüzde kullanılan ‘devlet yatı’ kavramıyla sahip olunan sayısız gemi arasından bir ya da birkaç tanesini tanımlamak güç olmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu’nun erken dönemlerinde, padişahların özel kullanımı için donanmadaki savaş gemilerinden biri ya da birkaçı seçilerek kullanılmaktadır ve seçilen gemiler, genellikle ‘başlarda’ türü gemilerdir. Kürekle hareket eden donanma gemilerinin içinde, kadirgadan sonra en önemli gemi türü olan ve süslemelerle donatılan bu gemiler, görünüşte diğerlerinden daha büyük ve görkemlidir. Üst düzey deniz komutanlarının kullandığı gemi olarak ön plana çıkan başlardalar, büyüklükleri itibarıyla orta başlarda, paşa baştardası ve başlarda-i hümayun olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Orta başlarda; genel olarak kaptan paşa yedeği ve tersane kethüdası ve emini gibi devlet görevlerinin kullanım alanındadır. Paşa baştardası; genel olarak kaptan-ı deryalara tahsis edilen gemi türüdür (Bostan, 2003, s.87). Hünkâr baştardası da denilen başlarda-i hümayun ise, padişahlar tarafından inşa ettirilmiştir; diğer gemilere oranla daha süslüdür ve tekne, direk, kürek ile yelkenleri yeşildir. Bayrağının da yeşil olması nedeniyle ‘yeşil kadirga’ olarak da bilinir (Bostan ve Özbaran, 2009, s.328). Yeşile boyanmasının sebebi, saltanat sancağının yeşil rengine uydurulmalarıdır (Bostan, 1996, s.8). Bayrak direğinin ucunda âlem bulunmaktadır. Hünkâr baştardaları, üç fenerli ve karpuz kılıcıdır. İlk yeşil başlarda Has Bahçe’deki tersanede, Kanunî Sultan Süleyman tarafından inşa ettirilmiştir. Ayrıca, herhangi bir vezirin donanma ile sefere gitmesi gerektiğinde ise zaman zaman başlarda-i hümayun ile donanmaya komutanlık yaptığı da bilinmektedir (Bostan, 2009, s. 87). Her ne kadar padişaha özel seçilip, boğaz gezilerinde kullanılsa da bu gemiler, gerçek anlamda bir ‘devlet yatı’ değil; savaş gemisi özellikleriyle donanmanın amiral gemisi

niteliğindedirler ve ‘Hünkâr Gemisi’ olarak da isimlendirilmektedirler. Bazı kaynaklarda bu gemilere ‘Saltanat Kadırgası’ da denilmektedir.

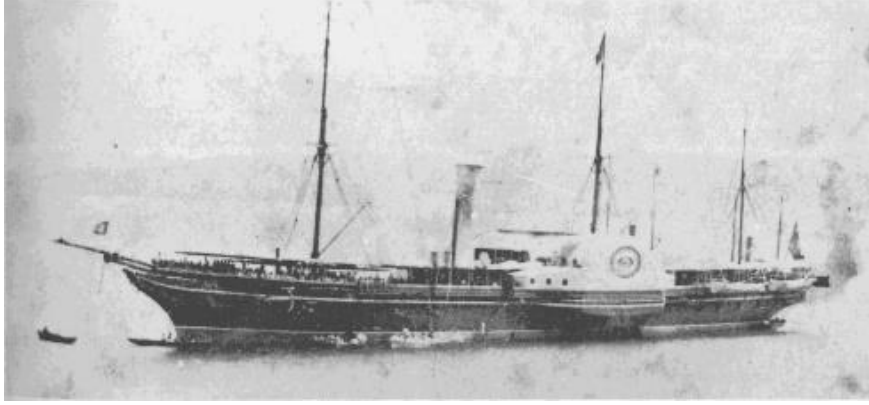
Bu dönemde, padişahlar İstanbul içinde ve Marmara sularında, saltanat kayıklarını tercih ederlerken, uzun mesafelerde kullanmak üzere tersaneden gemi isterlerdi. Sultan Abdülmecid, eski, yeni veya hediye edilenler de dâhil olmak üzere özel olarak herhangi bir vapuru tercih etmezdi. 1850 yılında, Girit yolculuğuna Taif vapuru (nakliye gemisi) (Güleryüz ve Langensiefen, 1995, s. 169) ile çıkmış, ertesi yıl Bahriye Mektebi sınavına Feyz-i Bahri (kruvazör) (Güleryüz ve Langensiefen, 1995, s. 143) vapuru ile gitmiştir (Güleryüz, 2007, s. 10). 18. yy.’dan itibaren, yelkenli ve kürekli deniz araçlarının kullanımının sonlarına doğru kullanılmaya başlanan ilk buharlı gemilerin yoğun ilgi görmesi, bu gemilerin de seçkin hediyeler arasına girmesini sağlamış ve Osmanlı padişahlarına hediye edilmiştir. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa, Sultan Abdülmecid’e 1743 yılında, Hüma-i Pervaz vapurunu (ticaret gemisi); Abbas Paşa da 1850’de Muhib-i Sürur’u (firkateyn) (Güleryüz ve Langensiefen, 1995, s. 143) hediye etmiştir (Güleryüz, 2007, s.10).

Mısır’ın ve Osmanlı Devleti’nin ilk Hidivi olan İsmail Paşa, vali olduktan sonra, Saray ve Babıâli ile ilişkilerini sağlamlaştırmak için büyük tutarlarda para sarf etmekten de kaçınmamıştır (Gümüş ve Korkmaz, 2018, s. 145). Osmanlı devlet büyüklerine verilmek üzere değerli hediyeler getiren İsmail Paşa, selefi tarafından imal ettirilmiş olan, buharla çalışan özel yatı Feyz-i Cihad’ı da Padişah’a hediye ederek kendisini Mısır’a davet etmiştir (Çetin, 2001, s. 117). Denizciliğe ilgi duyan ve donanmanın güçlendirilmesi için önemli yenilikler yapmış olan Sultan Abdülaziz, kendisine hediye edilen 1852 yılında imal edilmiş bu yattan başka, 1864 senesinde, devlet yatı niteliğinde kullanılabilir şekilde, Londra’da Taliye isminde yeni bir yat daha yaptırmıştır. En süratli teknelerden biri olan bu yat ve Feyz-i Cihad gemisi, dönemlerinin en muhteşem yatlarından sayılmaktadır. İçlerinin düzenlenmesi göz kamaştırmaktadır ve güvertedeki tentelerin iç kısmı bile canfesle kaplanmıştır (Şehsuvaroğlu, 1965, s. 267). Kullanım amacına göre inşa edilmiş olan bu gemiler, bugünkü anlamda özel devlet yatı olarak kullanıldığı söylenebilecek deniz araçlarının ilkleri sayılmaktadır.

Sultan Abdülaziz’in imparatorlukta gerçekleştirmeye çalıştığı yeniliklerin yanında, kendi dönemine kadar hiçbir Osmanlı padişahının yapmadığı ve yapmayı düşünmeyeceği, Osmanlı tarihinde bir ‘ilk’ ve son olarak tanımlanabilecek; ordusunun başında olmaksızın, sadece ikili ilişkiler ve gezi amacıyla yapılmış olan bir Avrupa gezisine çıkması, Osmanlı tarihindeki önemli olaylardan biri olarak kabul edilmektedir (Gök, 2012, s. 171). Sultan Abdülaziz’in 21 Haziran 1867-7 Ağustos 1867 tarihleri arasında yapılmış olan ve 46 gün süren bu gezisine, Mısır Hidivi İsmail Paşa’nın hediyesi olan Feyz-i Cihad gemisiyle beraber 6 gemi ile çıkmıştır. Zaten inşasından itibaren tüm dünyada dikkat çekmiş bir gemi olan Feyz-i Cihad, bu seyahatle, daha çok görünür hale gelmiş ve Osmanlı’nın ilk devlet yatı tanımlamasını da bu gezi ile güçlendirmiştir.

Osmanlı İlk Devlet Yatı; Sultaniye (Feyz-i Cihad)

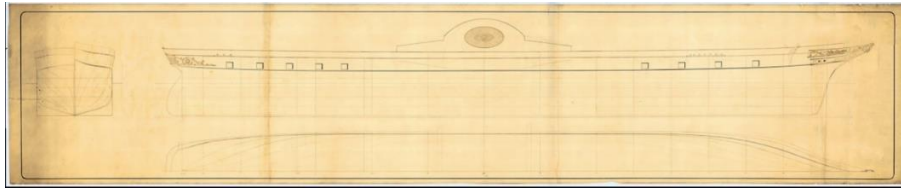
Osmanlı İmparatorluğu'nda kullanım amacına uygun ilk devlet yatı olarak kabul edilen Feyz-i Cihad (Sultaniye) gemisi, yapım aşamasından itibaren boyutları, teknolojisi ve lüks görünümü nedeniyle çok dikkat çekmiştir.

Şekil 1. Sultaniye yatının 1877-1878 Rus Osmanlı savaşından sonra çekilmiş, bilinen en eski fotoğrafı (Güleryüz ve Langensiefen, 1995)

1852'de, Londra, Blackwall'da C.J. Mare tezgâhlarında, ahşap tekneli yandan çarklı yat olarak inşa edilen Feyz-i Cihad için 'The Nautical Magazine' dergisinin Ocak 1852 tarihli haberinde, İngilizlerin gemi yapımında ne tonaj ne de güç konusunda Amerikalılardan geride kalmadığına dikkat çekilmiş, örnek olarak da devasa gemi nitelemesi yapılarak Feyz-i Cihad'tan bahsedilmiştir.

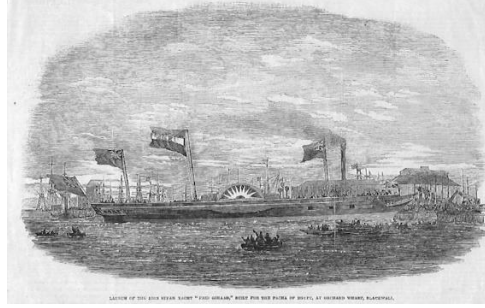
“Gemi, 85,95 m uzunluğunda, 12,2 m genişliğinde ve 8,85 m drafta sahiptir. Tonajı 2.200 tondur. 2 silindirli bir deniz buhar motoru tarafından tahrik edilen bir çift kanatlı çark (42 feet) ile kömürle çalışan iki kazan tarafından sağlanan buharla hareket ettirilir. Tahrik sistemi, 15 knot (28 km/sa;17 mph) maksimum hız için çift silindirli 800 beygir gücündeki motorlar Messes'in ünlü fabrikasındandır. 2280 ton yük kapasitesine sahip geminin kömür depolama kapasitesi 300 tondur ve 140 kişilik bir mürettebatı vardır.” (The Nautical Magazine, 1852, s. 55).

Şekil 2. Sultaniye (Feyz-i Cihad) teknik çizim paftası (Tyne & Wear Archives, 2018)

Geminin silahları ile ilgili çeşitli kaynaklarda farklı bilgiler mevcuttur. United Services Journal'da “Geçmişin yabancı hükümdarlara ait ünlü kraliyet yatları arasında gösterilen Feyz-i Cihad, Mısır Hidivinin deniz ve eğlence gezileri için istihdam edileceğinden, gemide silah bulunmamaktadır. Ancak acil durumlarda, ana güverteye iki adet paixban ve 12 adet 32 librelik borda silahı takılabilecek durumdadır.” denmektedir (United Service Journal, 1852, s. 46). Bir başka kaynakta ise geminin bir savaş gemisi olarak

donatıldığı ve 2 adet 84 librelik pivot silah, üst güvertede 12 adet 32 librelik borda silahı ve ana güvertede 14 adet 32 librelik silahlar taşıdığından bahsedilmektedir (Fletcher, 1910, s. 372).

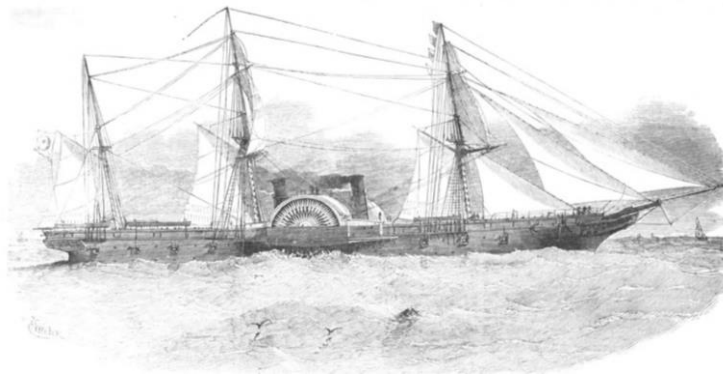

Şekil 3. Mısır Paşası için Blackwall, Orchard Wharf'ta inşa edilen Buharlı Yat Feyz-i Cihad'ın denize indirilmesi (The Illustrated London, 1852, s. 13)

Mechanics Magazine'de gemi hakkında, "Gemiye genel olarak bakıldığında, ülke sanayisinin mekanik ve sanatsal becerisinin dikkate değer bir örneği görülmektedir. 23 Aralık 1852'de denize indirilen Feyz-i Cihad (Şekil. 3), Ocak ayı başlarında hız konusundaki niteliklerini test etmek için bir deneme gezisine çıkmıştır. Geminin rotası Solent'e ve oradan da birkaç hız denemesinin yapıldığı Stokes Körfezi'ne uzanmaktadır; denemelerin hepsi tatmin edici niteliktedir ve gemi suda 13 ila 15 deniz mili hızla ilerlemiştir" denmektedir (Mechanics Magazine, 1852, s. 430).

Ocak ayının sonunda teslim alınan gemi, Malta'dan İskenderiye ve Mısır'a 68 saatte gelmiştir; o zamana kadar yapılmış en kısa geçiş ise 80 saattir (Mechanics Magazine, 1853, s. 70).

1910 tarihli bir yazılı kaynakta, Feyz-i Cihad gemisinden geçmişin en ünlü kraliyet yatı olarak söz edilmektedir. "Mısır Hidivi Said Paşa'nın lüks düşkünlüğü yaptığı her şeyde olduğu gibi, Feyz-i Cihad'a da yansıtılmıştır. Gemi gövdesi, su hattından itibaren beyaza boyanmıştır. Altı ise bakır rengindedir. Kıç, altın kaplama ile süslenmiştir ve her kürek kutusunun altında bir hilal ve bir yıldız vardır." (Fletcher, 1910, s. 372).

Şekil 4. Gleason's Pictorial Drawing Room Companion Newspaper'da 'Mısır Buharlı fırkateyn Feyz-i Cihad' alt yazısıyla kullanılan resim (Gleason's Pictorial, 1852, s. 404)

1852 tarihli, ‘Gleason's Pictorial Drawing Room Companion Newspaper’da Feyz-i Cihad gemisi ile ilgili olarak, “Yukarıda bir görünümü verilen güzel gemi, İngiltere’de Mısır Paşası için inşa edilmiştir ve sadece onun tarafından deniz gezileri için kullanılacaktır.” şeklinde başlayan girişten sonra, aynı tarihli ‘The Illustrated London News’ gazetesinde detaylı bir şekilde verilen iç mekân anlatımının daha kısa bir şekilde yer aldığı görülmektedir (Gleason's Pictorial, 1852, s. 404).

‘The Illustrated London News’ gazetesinde gemi hakkında verilen bilgiler şöyledir (The Illustrated London, 1852, s. 373):

“Bu muhteşem gemi, düz güvertelidir. Bacanın arka tarafında, sekiz fit yüksekliğinde, büyük bir ihtişamla döşenmiş, rüzgâr ve su geçirmez bir sigara içme odası vardır. Ana güverteye inilen yerde, resmî kamara ve salonların bulunduğu sigara içme odasına benzer görünüş ve büyüklükte, üstü kapalı bir mekân bulunur. Aşağıda, maun ağacından bir merdivenle majestelerinin dairelerine doğru ilerlerken her iki tarafında resmî yatak odaları bulunan geniş bir antreye girilmektedir. Bu alan, iki büyük devlet salonunu bölmektedir. Ön cephenin veya daha küçük olanın iki yanında, salon ve resmî odanın makine dairesinden jaluzi benzeri havalandırma kapıları ile ayıran, Türk tarzında banyo ve diğer tuvaletlerin bulunduğu dört kamara bulunur. Hem salonlar hem de ara antre, değişmeyen tarzda büyük bir zenginlikle döşenmiştir. Lambriler çoğunlukla akçaagaçtan, maunla kaplı ve renkli ahşaplarla süslenmiş ve işlenmiş; her lambrinin ortasında hilal ve yıldız yerleştirilmiştir. Alt güvertede, salonların, resmî kabinlerin ve Majestelerine ayrılmış diğer dairelerin altında, beraberindeki kişilere ve en yakın kişisel görevlilerine tahsis edilen kabinler bulunur. Bunlar, ana dairelerden daha doğulu bir tarzda döşenmiştir. Önde, üst güvertenin her iki yanında sıralar halinde askerlerin yemek masaları; erkekler tuvaletinin yakınında mühendisler için odalar ve aşağıdaki güvertede zabıt, asteğmen ve erlerin yatakları vardır. Gemilerin diğer bölümleri depolara, balasta vb. ayrılmıştır. Feyz-i Cihad, Mr. Waterman'ın doğrudan gözetimi altında tasarlanmış, inşa edilmiş ve monte edilmiştir. Bu devasa gemi, yalnızca deniz gezintisi için paşa tarafından kullanılacaktır.”

Mısır valisi bu ihtişamlı gemiyle çeşitli seyahatler yapmıştır ve gemiyi 1861’de modernize edilmek üzere İngiltere’ye geri göndermiş ve gemi ertesi yıl Liverpool’daki Forrester & Co.’da yeniden inşa edilmiştir. 1862 yılında, Woolwich’teyken konuklarına muhteşem bir ziyafet vermiş, bu ziyafet The Illustrated London News gazetesinde yer bulmuş ve ziyafetin anlatımında geminin gösterişli mekânları hakkında da bilgiler verilmiştir (The Illustrated London, 1862, s. 97):

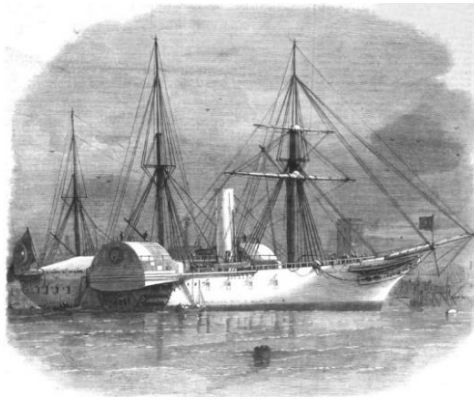
“Mısır Valisi'nin çarşamba haftası Woolwich'te, olağanüstü görkemli bir ziyafetin verildiği Feyz-i Cihad isimli yatın kıç tarafında bacasının bulunduğu alan, bir tente ile örtülü ve yanları kapalı olan bir kış bahçesine dönüştürülmüştür. Bu güverte, tam açmış bitkilerle kapatılmış; sardunya, fuşya, gül ve sineralya gruplarının sağladığı muazzam bir renk kütlesi çevrelenmektedir. Berrak sularında altın ve gümüş renkli balıkların gezdiği ve içinde şırıltılı sesiyle hoş bir çeşme bulunan kristal bir havuz, altın şamdanlar ve zengin sedirlerden oluşan bir çemberin ortasında durmaktadır. Uzun zamandır oradaymış gibi büyüyen üzüm salkımlarının sarktığı sarmaşıklar, tentenin çerçevesinden geçmektedir. Bu düzenlemeler ve güverte arkasının montajı, şehirdeki King William caddesinden Bay Brigden'a verilmiştir.”

Şekil 5. The Illustrated London News’de, Mısır Valisinin yatı Feyz-i Cihad yatındaki ziyafet alt yazısıyla kullanılan resim (The Illustrated London, 1852, s. 373)

“Güvertenin çevresinde, yakın aralıklarla kırmızı fas rengiyle kaplı, güzel, yuvarlak koltuklar planlanmış; sağa ve büyük salona sola doğru aşağı inen geniş merdivenler, kristal korkuluklarla kapatılmıştır ve yerler lüks bir şekilde üç katlı bir goblen halı ile kaplanmıştır. Aşağıda, konukların resepsiyonu daha da muhteşemdir. Beyaz emaye zeminli tavan, özenle altın ve zarif çiçek resimleriyle kaplanmıştır. Güvertedekiler gibi kırmızı döşemelik ile kaplanmış iyi dolgulu koltuklarla biraz uyumsuz olan gül rengi perdeler, geminin kış tarafındaki salonun güzel ve zarif bir yay şeklini alan pencerelerini süslemiştir. Neredeyse eşi benzeri olmayan güzellikteki masanın süslemeleri, bir milyon sterlin değerinde olduğu söylenen tabağı bile geride bırakmaktadır. Altı asil çam, şekil ve renk mükemmelliğiyle valinin kurulu boyunca yerleştirilmiştir. Çevresi ve uzunluğu bakımından en büyüğü olan yedinci ise neredeyse İngiltere’de şimdiye kadar yetiştirilen en ağır ağaçtır.

Masadaki kırk sekiz misafirin her birinin önüne, yeni bir gümüş servis ile şarap kadehleri yerleştirilmiştir. Şekerlemeler, salatalar ve yemek masasında her insanın ihtiyaç duyacağı küçük yardımcılar vardır. Mekânın tavanını üç gümüş sütun desteklemektedir ve bunların üst yarısı, masanın üzerinde, orta hattan aşağıya doğru, yüzeyinden fırlıyormuş gibi görünmektedir. Bu aldatıcı etki, bir ölçüde, üç gümüş sütunun çevresinde duran, birbirine yakın yerleştirilmiş saksılardaki bir çiçek kaidesi tarafından desteklenmektedir.”

Şekil 6. Mısır Valisinin yatı Feyz-i Cihad alt yazısıyla kullanılan resim (The Illustrated London, 1862, s. 93)

“Dış dekorasyonları beyaz ve altın olan, en zarif ve maliyetli yapıya sahip, çarklı ve Woolwich'e gelen en büyük buharlı gemidir. Güvertesi kesintisiz bir gezinti yeri oluşturur; çeyrek güverte zengin bir zemin örtüsü ile kaplıdır ve güneşle yağmurdan beyaz bir kanvas tente ile korunmaktadır. Salonlar büyük bir ihtişamla donatılmıştır; ana desteklerde gümüş yaldızlı ve maliyetini gösteren en zengin ve en özenli işçiliğin panelleri ve süslemeleri vardır. Valinin yatağının her iki ucu, yükselen ve batan güneş yaldızlı bir temsil ile süslenmiştir ve Mısır amblemi geminin tüm mobilya ve düzenlemelerinin süslemesinde kullanılmıştır.”

Feyz-i Cihad, 31 Ekim 1862'de Mersey Nehri'nde İngiliz yelkenlisi Grace Evans ile karşılaşmış ve gemi ciddi şekilde zarar görmüştür. Gemi yeniden düzenlendikten sonra, Mısır Hidivi İsmail Paşa, selefi Said Paşa'nın yaptırmış olduğu gemiyi Sultan Abdülaziz'e hediye etmiş ve onu Mısır'a davet etmiştir. Osmanlı tarihinde ilk devlet yatı olarak kabul edilen Feyz-i Cihad gemisinin adı, Osmanlı donanmasında vazife almaya başlamasıyla 5 Kasım 1864 (5 Cumade'l-âhir 1281) tarihli Cerîde'de belirtildiği üzere, 'Sultaniye' olarak değiştirilmiştir (Aksüt, 1944, s. 9; Ayın ve Göksu, 2002, s. 1494).

İstanbul Deniz Müzesi'nde Sultan II. Abdülhamid Dönemi'ne ait, 1359 envanter numaralı, 93x48 cm. boyutlarında 'Sultaniye (Feyz-i Cihad) Vapuru' isim levhası sergilenmektedir. 1861-1862 tarihlidir ve Oval bir forma sahip levhanın zemini kırmızı renktedir. Sülüs hat ile yazılmış olan 'Sultaniye' ismi, kabartma tekniğinde ve altın varaklıdır. Levhanın etrafında altın varaklı halat motifi ve stilize yaprak motifleri bulunmaktadır.

Şekil 7. Sultaniye (Feyz-i Cihad) vapuru isim levhası (İstanbul Deniz Müzesi, 2018)

Sultan Abdülaziz'in, döneminde yapmış olduğu yenilik ve ilklerle kendine özgü bir sultan olduğu bilinmektedir. Donanmanın geliştirilmesinden sonra yaptığı diğer bir önemli yenilik, 3 Nisan 1863'te üç taht varisiyle birlikte, çok sayıda devlet büyüğünü de yanına alarak Sultaniye (Feyz-i Cihad) vapuru ile Mısır'a bir seyahat yapması olmuştur (Gök, 2012, s. 171). Padişah Mısır seyahatindeyken, Mısır Hidivinin özel yatı El-Mahrusa dikkatleri çekmiştir. Bu yat, Padişah'ın yatından daha ufak; fakat çok daha gösterişlidir. Ayrıca içi de daha göz kamaştırıcı bir şekilde döşenmiştir. Padişah İstanbul'a döndükten sonra, bu yatın etkisinden çıkamamış ve Adile Sultan'ın kocası Kaptan-ı Deryâ Mehmet Ali Paşa'ya, Sultaniye yatının yeniden döşenmesini irade etmiştir. Salonlar Hereke'de dokunan çok değerli kumaşlarla döşenmiş, gemiye yeni kamaralar ilave edilmiş ve üst kat salonu kapalı güverte haline sokulmuştur. Salonun cihannümâları çok zarif olmuştur. Dönemin sanatkârları her birine özenle ceviz oyma yapmış ve üzerini sedef kakma ile süslemişlerdir. Tarihçi Cemal Kutay'ın yazdığına göre, Sultan Aziz zaman zaman değişik vesilelerle gemiyi ziyaret ederek çalışmalarını yakından izlemiştir. Denizciliğe meraklı olmaktan öte, bu alanda geniş bilgisi de vardır. Bu yat, kısa zamanda Avrupa'daki kraliyet

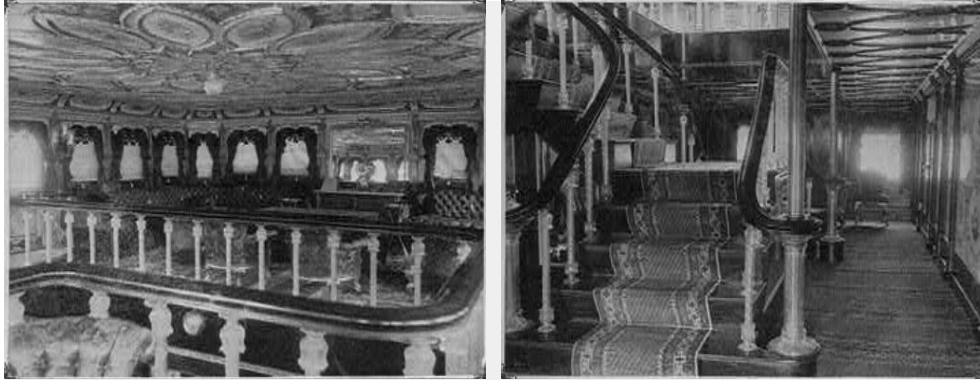

ailelerinin kullandığı yatların en görkemlisi olmuştur. Sultan Aziz, sık sık bu yatla Boğaziçi'nde gezintiler yapmıştır (Tutel, 1997, s.49; Kutay, 1991, s. 106).

Şekil 8. Sultaniye yatının büyük salonu (Fréres, 2018)

Sultaniye (Feyz-i Cihad) vapuru hizmete girdikten kısa bir süre sonra, bakım ve onarım için 1864 senesinde Londra'ya inşa edildiği tersaneye gönderilmiştir ve burada kazanları ve bacası değiştirilmiştir (Şehsuvaroğlu, 1949). 19. yy. ikinci yarısında, tersanede tefriş edilen harp gemilerinin ve bazı vapurların kamaralarına, genellikle İngiliz halıları döşenmekte ve kanepeler yüzleri türlü ipekli kumaşlarla kaplanmaktadır. Feyz-i Cihad vapurunun kamarasına köksüz ipekli kadifeden perde, kadifeli ve örmeli İngiliz halıları, al çuha ve pamuklu kadifeden kanepeler yüzleri sarf olunmuştur (Şehsuvaroğlu, 1965, s. 150).

Şekil 9. Sultaniye yatının kamara girişi ve kamara merdivenlerinin görünümü (Fréres, 2018)

Padişaha tahsis edilen salona billur parmaklıklı muhteşem bir merdivenle inilmektedir ve salonun duvarları, altın yaldızlı çerçeveli ve üzerleri kalın camla örtülmüş muhtelif nadide manzaralarla süslenmiştir (Şehsuvaroğlu, 1949). Sultaniye vapurunun iç mekânlarındaki resimlerin tamir ve boyanması ise; çağdaş Türk resim sanatının ve asker ressam ekolünün sembol isimlerinden biri, ressam Şehit Hasan Rıza Bey tarafından yapılmıştır (Ünver, 1970, s. 3).

Sultan Abdülaziz, hiçbir Osmanlı padişahının gerçekleştirmediği ve gerçekleştirilmeyi de düşünmediği bir yurt dışı seyahati yapmıştır ve bu seyahate Sultaniye vapuru ile çıkmıştır. Sultan Abdülaziz'in meşhur Avrupa seyahati olarak bilinen bu seyahat, 21 Haziran 1867 - 7 Ağustos 1867 tarihlerinde, kırk altı gün sürecek şekilde yapılmıştır. Seyahati gündeme

getiren ilk davet, Milletlerarası Paris Sanayi Sergisi'nin açılışı nedeniyle Fransa İmparatoru III. Napolyon'dan gelmiş; daha sonra İngiltere kraliçesinin daveti bunu takip etmiştir. Sultan Abdülaziz'in Paris seyahati hem imparatorlukta hem de diğer ülkelerde büyük ilgi görmüştür (Gök, 2012, s. 170). Sultaniye gemisine, Pertevniyal, Aziziye ve Orhaniye gemileri refakat etmiştir (Aksüt, 1944, s. 98).

Seyahatten önce, Sultan'ı Fransa'ya götürecek Sultaniye yatı hemen Haliç Tersanesi'ne çekilmiş; gerekli tadilatlar başlanmıştır. Sultaniye'nin içi en kaliteli Hereke halılarıyla kaplanmış ve Sultan Abdülaziz'in kalacağı kamaraya saraydan getirilen yatak takımları konulmuştur. Gemideki tüm mutfak araç gereçleri de yenilenmiştir (Caner, 2008, s. 40).

Şekil 10. Sultaniye yatının yatak odası görünümü (Fréres, 2018)

Şekil 11. Sultaniye yatının arka güvertesi ve güverte kamaraları (Fréres, 2018)

Dünyadaki gazeteler, o yıllarda Abdülaziz'in gezilerinden önemli bir şekilde bahsetmiştir. Çok azında Sultaniye gemisi ile ilgili tasvirler bulunmaktadır. Daha sonraları, diğer devletlerden gelen ziyaretçilerin ağırlanması için kullanılan gemi hakkında bazı kaynaklarda kısa bilgiler de mevcuttur.

1867 tarihli The National Republican gazetesinin çeşitli haberler sütununda, Sultan Abdülaziz'in yatından kısa bir paragraf olarak bahsedilmiştir: “Padişahın yatı, İngiliz yapımı ve doğu lüksüne sahip mükemmel bir başyapıt olarak tanımlanmaktadır. Güvertesinde iki de köşk bulunan geminin resmî yatak odası, süslendiği yıldızların bolluğu ve yatağın biçiminden Versay'daki Louis XIV'ü andırmaktadır.” (Washington City, 1867, s. 4).

İmparator adına İmparatoriçe Eugénie'nin, Süveyş Kanalı'nın açılışını yapmak üzere yola çıkması ve bu seyahat sırasında, Abdülaziz'in davetini de kabul ederek İstanbul'a uğramasının kesinleşmesi üzerine; Osmanlı devleti imparatoriçeyi en iyi şekilde karşılamak ve ağırlamak amacıyla çok yoğun ve titiz hazırlıklar yapmıştır. Yapılan çok sayıda hazırlıklar kapsamında Sultaniye vapuru, gerek kendisini Çanakkale'de karşılayıp İstanbul'a kadar eşlik etmek, gerekse daha sonra İstanbul'daki gezilerinde kullanılmak amacıyla yenilenmiş ve içine oldukça zarif ve mükemmel bir köşk yaptırılmıştır (Yıldız, 2014, s. 127).

1872 yılında, ABD başkanı Ulysses S. Grant'ın oğlu Teğmen Frederick Dent Grant ile ABD ordusu genel komutanı General William Tecumseh Sherman İstanbul'u ziyaret etmiştir. Sultan Abdülaziz döneminde, Amerika ve Osmanlı Devleti arasındaki temaslar açısından önemli bir gelişme olarak kayıtlara geçen bu ziyarette, konukların İstanbul'dan sonra Sivastopol'a giderken Karadeniz'deki olumsuz hava koşulları nedeniyle, Sultan'ın sahip olduğu ve Atlas Okyanusu'nu geçebilecek boyutlarda diyerek tanımladığı Sultaniye adındaki buharlı gemi, onların kullanımına sunulmuştur. Bu durum karşısında General Sherman ve Teğmen Grant teşekkürlerini iletirken, ABD elçisi ise Sultan Abdülaziz'in göstermiş olduğu yakın ilginin hükümeti ve halkı huzurunda büyük onur olduğunu aktarmıştır. Sultan Abdülaziz'in gösterdiği yakın ilgi ve konuklarına kendi gemisini kullandırması, Amerikan basınında da ilgiyle karşılanmıştır; 11 Haziran 1872 tarihli Cincinnati Enquirer gazetesinde Sultaniye gemisi hakkında yazılan yazıda, yatın yüzen bir saraya benzediği yazılmıştır (Sönmez, 2013, s. 43).

Aynı konu ile ilgili olarak The New York Herald gazetesinde ise gemi hakkında şöyle yazılmıştı (The New York Herald, 1872, s. 5): “Bu yat, muhteşem bir şey. Mısır hidivi tarafından padişaha bir hediyedir ve doğal olarak beklenebileceği gibi, şu anda yüzen herhangi bir zanaattan çok daha fazla ihtişamlı bir tarzda donatılmıştır. Muazzam büyüklüğü, geniş temiz güverteleri, mürettebatının göz alıcı ve rengârenk kıyafetleri, ambarın derinliklerinde dev deniz canavarları gibi hırlayan devasa motorları, modern bilim ve sanatın icat edebileceği her türlü lüksle döşenmiş büyük salonları ile doğulu bir despotun sınırsız zenginliğinin sağlayabileceği; Türklerin en zengin halıları, en şaşırtıcı perdeler, askılar ve aynalar, bağdaş kurup oturup uzun Türk pipolarından tatlı kokulu tütün içmek ve büyük açık pencerelerden dışarıyı seyretmek için en lüks sedirlerle, modern bir buharlı yattan çok, büyüleyici bir yüzen peri sarayını andırıyor.”

The Washington Times gazetesinin 1920 tarihli nüshalarında, Avrupa'nın en yüksek aristokrasisiyle evlenen Amerikalı Kontes de Martimprey'in, krallar, prensler ve ünvanlı insanların yaşam biçimlerini anlattığı bir yazı dizisi yayımlanmıştır. Bu yazı dizisinin 28 Kasım 1920 tarihinde yayımlanmış olan bölümünde, Sultan Abdülhamit'le yaptığı görüşmeleri ve gözlemleri okuyuculara aktarılmıştır. Kontes, Sultan Abdülhamit'le olan görüşmelerinde, haremینی ziyaret etmek için izin istemiş; padişah bunu kabul etmekle birlikte, kendisini imparatorluk yatında bir geziye de davet etmiştir. Kontes'in Sultaniye gemisiyle ilgili gözlemleri, yazıda şöyle aktarılmıştır (The Washington Times, 1920, s. 37):

“Kontes, Sultan Abdülhamid'in yatı Sultaniye'de çok heyecanlı bir seyir zevki yaşadı. Şimdiye kadar inşa edilmiş en dikkat çekici gemiydi, yüzen tek haremli ve daireler, birçok şaşırtıcı oryantal lüksler ile döşenmişti. Kesinlikle şimdiye kadar var olan en

harika gemiydi. Boğaz'ın büyülü sularında, Yıldız Köşkünün masalsi bahçelerinin yanında demir atmıştı. Bir Atlantik gemisi kadar büyük ve son derece eski (antika) olan muazzam bir gemiydi. Ahşaptandı, çok ağır bir şekilde inşa edilmişti ve yan tekerleklerle hareket ettiriliyordu. Yaşı onu o kadar yavaşlatıyordu ki güçlkle dönebiliyordu, ancak Boğaz'ın ve Marmara denizinin sakin sularında hız ve denize elverişlilik önemli değildi ve padişah, motorları çalışmayacaksa, her zaman insan gücüyle çekilmesini emredebilirdi. Bu eski sanatı en dikkat çekici yapan şey, onun dünyada türünün tek örneği olan geniş ve mükemmel bir şekilde döşenmiş yüzen bir harem olmasıydı. Padişah, uygun lüksle süslenebilmesi için ana kapalı güvertenin sarayının katı yüksekliğinde yapılmasını emretmişti. Bu amaçla, Rus imparatorluk ailesinin en savurganlarından biri olan Grand Duke Vladimir için lüks bir inziva yeri planlamış olan ünlü bir Rus sanatçıyı görevlendirdi. Padişah, Rus sanatçıya, yatı dans eden kızlar, şarkıcılar ve zevkine hizmet etmesi gereken herkes de dâhil olmak üzere yüzlerce gözdesi için uygun bir şekilde donatmasını emretti (The Washington Times, 1920: 37). Yatın büyük güvertesinde harem kadınları için elli muhteşem daire vardı. Padişahın gözdelelerinin güzelliğine önem verenler için hamamlar ve odalar vardı. Padişahın yatının gövdesinde sıradan, küçük, yuvarlak lumbozlar olmayacaktı ve bu büyük güverte, çiçeklerle süslenmiş pencere pervazları ile büyük, kare pencerelerle aydınlatıldı. Güvertenin altında, harem bölümüne asla giremeyecekleri şekilde mürettebat için odalar vardı. Yatın içinde muhteşem bir şekilde dekore edilmiş bir tiyatro vardı; Paris'in ve diğer Avrupa başkentlerinin en yetenekli sanatçıları, Sultan'ı ve eşlerini burada eğlendirirlerdi. Sultan, kafese benzer bir pano arkasından gösteriyi rahatça izleyebiliyordu. Sultan, güzel yaz gecelerinde çok sık olarak eğlencelerini üst güvertede, açık havada vermeyi tercih ederdi. Burada da yine haremın gözdeleleri için kafese benzer başka bir düzenek vardı". (The Washington Times, 1920, s. 38).

Sultaniye yatı, 1872'de, tamir kabul etmez şekilde yeniden arızalanmıştır. İkinci defa Londra'ya gönderilmesi gerekmiş ve bu seyahati esnasında Hadika gazetesinde bir zabıt imzası ile bu işin doğru olmadığı, vapurun tamir kabul etmeyeceği yolunda bir makale yayımlanmıştır (Şehsuvaroğlu, 1949).

Zaman zaman donanmada nakliye gemisi olarak da kullanılan Sultaniye gemisi, değerli eşyaları ve işe yarar kısımları çıkartılıp boşaltıldıktan sonra, 1905'te İzmir'de bağlanmış ve 1908'de gemi bozuncusuna teslim edilmiştir. Türk-İtalyan Savaşında, İzmir'de diğer büyük ticaret gemileriyle (Adana, İzmir ve Saadet, UH) birlikte, ağır taşlarla doldurularak liman kanalının en dar kısmında şehirden yaklaşık altı mil uzakta batırılmaya hazır tutularak Ekim 1911'de Avusturya-Macaristan'ın baskısıyla İtalyan abluka filosu, İyon kıyılarından geri çekilmiştir. Sultaniye gemisine mürettebatça batırılmak üzere donanma tarafından el konulmuş ve gemi, 1911 yılı Ekim ayında taş doldurulup karinası delindikten sonra dibe oturtulmuş; 20 Nisan 1912 günü İzmir Körfezi Yenikale önlerinde batırılmıştır (Hanhan, 2021, s. 82).

Sonuç

Tarihsel süreçte, devletin ya da yönetim biçimine göre imparatorluğun resmî bir şekilde temsil edileceği durumlarda kullanılacak deniz araçlarına her zaman ihtiyaç duyulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda donanma gemilerinden seçilen ve donanmanın amiral gemisi niteliğinde olan gemiler, gerektiğinde yeniden düzenlenerek padişahın özel amaçla

kullanımına sunulmuş, bu ihtiyaç karşılanmaya çalışılmıştır. 19.yüzyıldan itibaren ise devlet yatı olarak tanımlayabileceğimiz deniz araçları da aynı amaçla kullanılmaya başlanmıştır. 17. yüzyıldan itibaren gezinti teknesi kavramı ve bu amaçla özel yatların kullanılması anlayışı, teknolojinin de gelişimiyle belirginleşmiş ve Osmanlı İmparatorluğu da bu gelişmelere zamanla uyum sağlamıştır. Padişahın ve üst rütbeli diğer görevlilerin İstanbul içinde kısa mesafelerde kullanmak üzere Saltanat kayıkları her zaman ön planda olsa da uzak mesafeli resmî durumlarda, saltanat yatı tabir edilen gemiler kullanılmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun güçlü bir donanmaya sahip olmak yönündeki düşünceleri, her zaman gündemde olmasına rağmen, Sultan Abdülaziz döneminde -ki her ne kadar bu dönemde yapılan çalışmalar plansız ve kısıtlı maddi imkânlarla gerçekleştirilmeye çalışılsa da- bu dönemde olduğu kadar yenilenme yaşadığı ve güçlendiği bir dönemin olmadığını söylemek mümkün olabilir. Sultan Abdülaziz'in donanmanın gelişmesi için yapmış olduğu yeniliklerin yanında, daha önce hiçbir padişahın yapmadığı bir şekilde yurt dışına özel seyahatler gerçekleştirmesi ve bu gezilerde donanmadaki savaş gemileri veya diğer gemileri kullanmayarak geziler için özel bir gemi kullanması (Sultaniye gemisi), devlet yatı kavramının hızlı bir şekilde gelişmesini sağlamıştır. İlk başlarda hediye edilen yatlarla başlayan bu süreç, daha sonra Avrupa'ya verilen gemi siparişleri; daha sonraları da imalatı yapılan gemilerle devam etmiştir.

Bu süreçte, kullanım amacına göre üretilen, yani özel kullanım amaçlı bir gezinti gemisi olarak imal edilen, Mısır Hidivinin hediyesi Sultaniye (Feyz-i Cihad) gemisi, Osmanlı'nın ilk devlet yatı olarak literatürdeki yerini almıştır. Tüm dünyada güzelliği ve lüks yapısıyla dikkat çeken bu gemiden sonra başka gemiler de kullanılmış ve bütün dünyada yaygın olan devlet yatı geleneği sürdürülmüştür. 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla mutlak monarşi olarak tanımlanan Osmanlı Devleti'nin yönetim biçimine göre, egemenliği altındaki her şeye sahip olan devletin başındaki kişiye ait olanlar -devlet yatları da Türk toplumuna ait olmuştur. İmparatorluğun son devlet yatı Ertuğrul gemisi, aynı zamanda Cumhuriyet'in ilk devlet yatı olarak kayda geçmiştir.

Yazarın Katkı Oranı

Sıra	Adı soyadı	ORCID	Yazıya katkısı*
1	Müge ERTEMLİ	0000-0003-4036-9542	1, 2, 3, 4, 5
*Katkı bölümüne ilgili açıklamanın karşılığına gelen rakam(lar) yazılmıştır.			
1. Çalışmanın tasarlanması 2. Verilerin toplanması 3. Verilerin analizi ve yorumu 4. Yazının yazılması 5. Kritik revizyon			

Çatışma Beyanı

Çalışma kapsamında herhangi bir kişisel ve/veya finansal çatışma yoktur.

Kaynaklar

- Aksüt, A. K. (1944). *Sultan Azizin Mısır ve Avrupa Seyahati*. Ahmet Sait Matbaası.
- Aydın, F. ve Göksu, E. (2002). *Ana hatlarıyla Abdülaziz Dönemi Osmanlı Bahriyesi ve Ceride-i Askeriyelere göre 1864 yılı denizcilik faaliyetleri*. Türkler Ansiklopedisi C 13, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Bostan, İ. (1996). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi*. C 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bostan, İ. (2003). *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. yüzyılda Tersane-i 'Âmire*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bostan, İ. (2004). Kadırğa'dan Kalyona-XVII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı gemi teknolojisinin değişimi. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 24(24), 65-86.
- Bostan, İ. ve Özbaran, S. (2009). *Başlangıçtan XVII. yüzyılın sonuna kadar Türk denizcilik tarihi I*. Deniz Basımevi Müdürlüğü.
- Caner, E. (2008). *Kaplumbağa Terbiyecisi-Osman Hamdi Bey'in romanı*. İmaj Yayıncılık.
- Çetin, A. (2001). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi*, C 23, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Dönmez Yakarçelik, N. (2018). Deniz Müzesi'nde sergilenen tarihi kadırğa. *Vakıflar Dergisi*, (49), 169-185.
- Egyptian Steam Frigate Faid Gihaad. (1852, December 25). *Gleason's Pictorial Drawing Room Companion Newspaper*.
- Fidannaz, P. (2017). İmparatorluğa geçiş sürecinde Osmanlı denizciliği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(50), 215-222.
- Fletcher, R.A. (1910). *Steam-Ships, the story of their development to the present day*. Sidwick&Jackson.
- Genim, S. (2015, 25-26 Mayıs). *İstanbul'da kayık*. III. Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu, İstanbul, Türkiye.
- Gök, N. (2012). Mütercim Halîmî Efendi'nin notları çerçevesinde Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahati ve sonuçları. *Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (7), 165-188.
- Güleryüz, A. (2007). *Ertuğrul Savarona & Türk Devlet yatları*. Denizler Kitabevi.
- Güleryüz, A. ve Langensiefen, B. (1995). *The Ottoman steam navy 1828-1928*. Maritime Press.
- Gümüş, M. ve Korkmaz, E. (2018). İsmail Paşa, Saray ve Babıali: Mısır İşgalinin siyasi, iktisadî, sosyal ve idarî zemininin inşası 1863-1879. *International Journal of History*, 10(10), 145-166.

- Koçu, E. (1965). *İstanbul Ansiklopedisi*, C7.
- Kutay, C. (1991). *Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahati*. Boğaziçi Yayınları.
- Launch of the Iron Steam Yacht 'Faid Gihaad' at Orchard Wharf. (1852, January 3). *The Illustrated London News*.
- My Life With Europe's Royal Spendthrifts-By The Countess De Martimprey. (1920, November 28). *The Washington Times Final Edition*.
- New Steam Yacht For The Pacha Of Egypt. (1852, 22 Ocak). *United Service Journal: Devoted To The Army, Navy and Militia Of The United States*, C 6.
- News and Miscellany. (1867, August 05). *The National Republican. Washington City-Monday Morning*, No: 114.
- Noyan, B. (1969). Yalı Köşkü kayıkhanesi ve saltanat kayıkları. *Hayat Tarih Mecmuası*, (8).
- Sherman In Russia. (1872, June 08). *The New York Herald*.
- Sönmez, A. (2013). Ayastefanos Antlaşması'nın gölgesinde ABD Eski Başkanı Grant'ın Türkiye ziyareti. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 13(1), 37-54.
- Steam Boat Building İn The Thame. (1852, January) *The Nautical Magazine and Naval Chronicle A Journal of Papers*.
- Şehsuvaroğlu, H. (1949). Tarihten Sahifeler Köşesi-İstanbul'da Yatlar. *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Mart.
- Şehsuvaroğlu, H. (1965). *İstanbul Tersanesi-deniz tarihimize ait makaleler*. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı.
- Şehsuvaroğlu, H. (1965). *İstanbulda yatlar-deniz tarihimize ait makaleler*. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı.
- The Banquet Board Viceroy Egypt Yacht Faid Gihaad Ship 19th. (1862, July 26) *The Illustrated London News*.
- The Egyptian Steam Frigate Faid Gihad. (1853, January 22). *Mechanics Magazine Museum Register Journal and Gazette*.
- The Egyptian Steam-Frigate, Faid Gihaad. (1852, November 6). *The Illustrated London News*.
- The Iron Steam Frigate Faid Gihaad. (1852, November 27). *Mechanics Magazine Museum Register Journal and Gazette*.
- Tutel, E. (1997). *Seyri Sefain öncesi ve sonrası*. İletişim Yayınları.
- Uluç H. (2021). *İzmir Körfezi batıkları*. Bilnet Matbaacılık.
- Ünver, A. S. (1970). *Ressam Şehit Hasan Rıza hayatı ve eserleri*. Milli Eğitim Basımevi.

Yıldız, M. (2014). Türk resmî ziyafet kültüründe Zirve: Fransa İmparatoriçesi Eugénie onuruna verilen muhteşem ziyafetler (1869). *Milli Folklor Dergisi*, (102), 124-137.

Yurtseven, Y.-Şahin, G.N. (2016). Klasik dönem Osmanlı hukukunda padişahın yargı yetkisi. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 1(1), 159-206.

İnternet Kaynakları

Devlet Yatı, Gemi Sicili İçin Gemi Cinsleri Tanımlamaları, Deniz ve İç Sular Düzenleme Genel Müdürlüğü, 2019. <https://denizcilik.uab.gov.tr/uploads/pages/gemi-cins-tanimlari/gemi-cins-tanimlari.pdf>, (Erişim 07.08.2019).

Fréres, A. (2018, 21 Mayıs). *View of the entrance of the cabin of The Imperial Yacht-Sultaniye-Istanbul*. Library of Congress, <https://www.loc.gov/item/2003673193/>

Fréres, A. (2018, 21 Mayıs). *The staircase of the cabin of The Imperial Yacht-Sultaniye-Istanbul*. Library of Congress, <https://www.loc.gov/item/2003673194/>

Fréres, A. (2018, 21 Mayıs) *The sleeping quarters of The Imperial Yacht-Sultaniye-Istanbul*. Library of Congress, <https://www.loc.gov/item/2003673191/>

Fréres, A. (2018, 21 Mayıs) *The deck cabins of The Imperial Yacht-Sultaniye-Istanbul*. Library of Congress, <https://www.loc.gov/item/2003673197/>

Fréres, A. (2018, 21 Mayıs) *The back deck of The Imperial Yacht-Sultaniye-Istanbul*. Library of Congress, <https://www.loc.gov/item/2003673196/>

Fréres, A. (2018, Mayıs 21) *The Grand Hall Of The Imperial Yacht-Sultaniye-Istanbul*. Library of Congress, <https://www.loc.gov/resource/cph.3b28859/>

İstanbul Deniz Müzesi, (2018, Mayıs 21)
<https://denizmuzesi.dzkk.tsk.tr/index.php/tr/content/278>

Tyne & Wear Archives Service. (2021, Temmuz 09) Blandford House, Blandford Square, Newcastle Upon Tyne NE1 4JA. National Maritime Museum, Greenwich, London, <https://www.rmg.co.uk/collections/objects/rmgc-object-382887>